

“ OSMANLI ÇİNİ VE SERAMİKLERİNDE GİYİM KUŞAM KÜLTÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ ”

Prof. Dr. Zehra Çobanlı * Yrd. Doç. Ece Kanışkan **

ÖZET

İnsanlık tarihinin uygarlığa yapmış olduğu en eski ve en kalıcı katkılardan biri seramik üretimidir. Neolitik çağla başlayan, daha sonra yerleşik düzende devam eden bu üretim, günümüzde de devam etmektedir. Bu bağlamda geçmişimizi daha iyi anlayıp değerlendirebileceğimiz bilgileri bize sağlayan seramiğin önemi ortadadır. Medeniyetlerin önemli özelliklerinden bir çoğunu onların seramik geleneklerini inceleyerek anlayabilmemiz mümkündür.

Osmanlı çini ve seramikleri hakkında bilgilerimiz, yeni bilimsel analiz yöntemleri, kazı raporları, yapılan akademik-sanatsal araştırma ve çalışmalarla her geçen gün artmaktadır. ‘Osmanlı Çini ve Seramiklerinde Görülen Giyim Kuşam Kültürü ve Özellikleri’ başlığı adı altında yapılan bu konuda tarihsel ve çağdaş boyutta bir araştırma yapmaya yöneltmiştir. Bu çalışmanın ana amacı, Osmanlı Devri çini ve seramiklerinin tarihsel gelişiminin araştırılması ve bunun yanı sıra Osmanlı Devri giyim kültürünün de araştırılarak çini ve seramik örneklerin ışığı altında sunulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Çini, Seramik, Giyim-kuşam, Gelenek, Osmanlı

ABSTRACT

Ceramic production is one of the oldest and most lasting contributions of the mankind. This production which started in the neolithic age and continued in settled order still continues today. In this respect, the importance of ceramics, which provides information for understanding the past, is indisputable. It is possible to understand most of the major characteristics of civilizations by examining the ceramics traditions.

Our knowledge of Ottoman tiles and ceramics is growing in accordance with the novel scientific analysis methods, excavation reports, and academic-artistic studies. This has led us to carry out research on this topic under the title “Clothing Culture and Characteristics Reflected in Ottoman Tiles and Ceramics”. The principal aim of this study is to trace the historical development of Ottoman ceramics and present the Ottoman Era clothing culture in light of tiles and ceramics.

Keywords: Tiles, Ceramic, Clothing, Custom, Ottoman

*Prof. Dr. Zehra Çobanlı

**Yrd. Doç. Ece Kanışkan Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Moda tasarımı Bölümü

GİRİŞ

Osmanlı Çini ve Seramiklerinde Giyim - Kuşam Özellikleri

Tüm insanlığa mal olmuş eşsiz kültür zenginlikleri ile dolu Anadolu toprağı 6000 yıl öncesi-ne dayanan seramik geleneğine sahip bulunmaktadır.

Anadolu'da 11.yüzyılda Selçuklu'larla başlayan sırlı duvar seramikleri üretimi ve sanatı, 12.yüzyıldan 13.yüzyıla kadar Anadolu'yu turkuaz ışıltılarla donatmış, 13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyıl Beylikler Döneminde çini sanatında sırlı tuğla, çini mozaik, tek renk sırlı çini, lüster, minai, yıldızlı çini, kabartmalı çini, ve sır altı çini olarak farklı teknikler kullanılarak çok büyük örnekler verilmiş, Bu dönemde 16. yüzyıl Türk Çini ve seramiğı, özellikle yüzyılın ikinci yarısında, hem üretim hem de sanat bakımından üst bir seviyeye ulaşmıştır. Çeşitli tekniklerle zenginleşen bu süsleme sanatı o dönemde hep mimariye bağı kalmış ama yarattığı renkli atmosfer sonucu kullanıldığı mekanlarda mimari etkiyi arttırmıştır. Uyguladıkları tekniklerin yanı sıra, kullandıkları motifler açısından da oldukça zengin örnekler veren Anadolu Selçuklu Devleti Osmanlı İmparatorluğu çini sanatına ilham vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ardından kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun sanat alanlarında gelişme göstermesinin en önemli nedenleri arasında Osmanlı padişahlarının sanata olan ilgisi ve verdikleri değerdir. Yaptıkları fetihler sonrasında kazandıkları topraklarda yer alan ve içerisinde çini sanatının da yer aldığı sanat dalları ile uğraşan ustalar İstanbul'a getirilmiş ve sanatlarını sarayda uygulamaya devam etmişlerdir. Böylece çini sanatımızın en önemli unsurları olan motifler ve bu motiflerin bir araya gelerek oluşturduğu kompozisyonlar, farklı kültürlerden bu nakkaşların elinde gelişmiş ve zenginleşmiştir. Her nakkaşın bir ekolü oluşmuş, zaman içerisinde bu ekoller üsluplara dönüşmüştür. Türk çini sanatının en parlak dönemini oluşturan İznik Çini'sinde kompozisyonları oluşturmak için çeşitli desenler kullanılmıştır. Bu motifler bitkisel, hayvansal, soyut, somut ve geometrik biçimlerin etkisiyle oluşmuşlardır. İznik'in zamanla oluşan yoğun talebi karşılayamaması sonucu çini üretimi Kütahya'ya kaymıştır.

Kütahya'da çini üretimi, 14. yüzyılda 'Milet İşi' olarak adlandırılan kırmızı çamurla başlayarak İznik Çini üretimi ile aynı zamanda devam etmiştir. Beyaz çamur ile üretime geçiş İznik ile paralel olarak 16. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamış, gelişmiş ve 17. yüzyılın sonuna kadar sürdürülmüştür.

Kütahya çinilerinin form ve bezeme açısından yükselişe geçtiği dönem 18. yüzyılın başına tarihlenmektedir. Ancak bu canlanma yüzyılın sonlarına doğru çamur ve bezeme açısından oluşan kalitesizleşme ile kaybolmaya başlamıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren gerilemeye başlayan Kütahya çiniciliğı bu yüzyılın sonlarında durma noktasına ulaşmıştır. Ancak 20. yüzyıl başlarından itibaren Kütahya çiniciliğı tekrar canlanmaya başlamıştır.

Anadolu seramikleri içerisinde özel bir yere sahip olan Çanakkale seramikleri çok renklilikleri ve ilginç formları ile 17. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyıl ortasında yoğun bir şekilde üretim-

leri devam etmiş 20. yüzyıl başlarına kadarda bu üretim süregelmiştir. Çanakkale’de coşkulu bir halk sanatı göze çarpmaktadır. Bugün ayakta kalan birkaç atölye ile geleneğin devamı konusunda çok önemli uğraşlar vermektedirler.

Anadolu’da köklü bir geçmişe sahip seramik kültürü, açılan seramik fabrikaları ile seramik endüstrisine katkı sağlarken aynı zamanda seramik eğitiminin başlaması ve gelişmesi, Çağdaş Türk Seramik Sanatına da katkılar sağlayarak cumhuriyet dönemine geçiş yapılmıştır.

Giyimi etkileyen faktörlerin başında bölgenin iklim özellikleri ve coğrafi yapısı gelir. Bununla birlikte o bölgenin insanının inanışları, yönetim biçimi, yaşam koşulları gibi birçok faktör giyim kültürünü şekillendirmektedir. Böylece, her toplumun kendine özgü giyim kültürü oluşmaktadır. Anadolu’nun, tarih boyunca çok zengin bir kıyafet geçmişine sahip olduğu bilinmektedir. Bu topraklarda yaşamış çeşitli ulusların ve uygarlıkların kıyafetleri bu zenginliğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı Dönemi seramikleri hangi amaçlarla yapılırsa yapılsın geleneksel desen anlayışlarının dışında, yapıldıkları dönemin etnolojik özelliklerini yansıtması açısından önemli bir grubu oluşturmaktadırlar.

1. İznik Çinilerinde Görülen Giyim Kuşam Özellikleri

1.1. Saç ve başlık Özellikleri

Osmanlı İmparatorluğu 13. yüzyıl sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı tarihinin ilk iki yüzyılı yayılma ve genişleme dönemidir. Osmanlı kültürel düzeni saray ve halk olmak üzere iki farklı temele dayanmaktadır. Resim 1’te görülen tabak içerisinde bulunan kadın figürü hotoz başlık takmaktadır. Saçlarının ucunda ise çiçekler görülmektedir. Çok sayıda kaytan düğme kullanılmıştır. Mavi renkte bir tunik ve kırmızı şalvar giymektedir. Figürün belinde toplanan mavi beyaz kuşak kırmızı bir iğne ile toplanmıştır. Figür çevresinde lale, zambak ve güllerden oluşan çiçek demetleri yer almaktadır. Figürün gelin olduğu varsayılmaktadır (Resim 1). Resim 2’de görülen bir başka tabakta palmet motiflerinin çevrelediği diz çökmüş tef çalan bir kadın figürü görülmektedir. Yakasız yarım kollu önden açık kaftan giymektedir. İki eli ile zilli bir tef tutmaktadır. Tef çalan kadın figürünü yine çiçek daları çevrelemektedir (Resim 2). Kaftanı üzerinde çarpastlar betimlenmiştir. Kuşağı çizgili kumaştan yapılmıştır. Figür çiçeklerle çevrelenmiştir (Resim 3). 17. yüzyıla tarihlenen tabakta ayakta dans eden bir kadın figürü betimlenmiştir. Başında çiçekli bir başlık bulunan kadın figürünün üzerinde iki parçadan oluşan bir kıyafet bulunmaktadır (Resim 4).

Resim1: Tabak , 1600, gelin tasviri, (N.Atasoy-J. Raby 1989, fig:612)

Resim2: Tabak, 1600-1610. Sazende, (N.Atasoy-J. Raby 1989, fig:614)

Resim3: Tabak, 1650-1675, (Sadberk hanım müzesi katoloğu, s.92)

Resim4: Tabak, 1650-1670, Tennure etekli rakkase, (N.Atasoy-J. Raby 1989, fig:614)

1.2. Üstlük Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Entari; Şalvarla giyilen ve şalvarsız giyilen olarak iki gruba ayrılmaktadır. Şalvarla giyilen üçetek- üçpeşli ve ikietek- ikipeşli olarak kadın giyiminin en eski örneklerini oluşturmaktadır. Resim 5'te görülen tabak içerisinde yer alan kadın ve erkek figürünün iki sevgiliyi canlandırdığı düşünülmektedir.

Ferace; Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllar boyunca kadın giyiminin önemli parçalarından biri olmuştur. Ferace genelde önden açık, bedeni ve kolları bol kadınlarda beden hafif oturan ve yere kadar uzun bir tür cübbedir ve ipekli, sof, çuha gibi kumaşlardan yapılan bu giysi yaz kış giyilirdi.

Çarşaf; Suriye'den gelen bir giyim tarzı olarak bilinmektedir. Yüze örtülen bir peçe ile tamamlanmaktadır. II. Abdülhamit zamanında saraylı kadınların çarşaf giymesi yasaklanmıştır.

Peçe ve Yaşmak; Yaşmak beyaz renkte dokunmuş yumuşak kumaştan iki parça halinde oluşmaktadır. Alt parça buruna kadar ağzı kapatmaktadır. Diğer parça ise alnı örtecek biçimde bağlanmaktadır. Bunun üzerine siyah renkte kullanılan bir peçe ile kadının tamamen örtünmesi sağlanmıştır.

Yeldirme; Feracede görülen değişimler sonucu kırlarda, bahçelerde, boğaz etrafındaki gezilerde çok daha hafif bir üst giyim olan yeldirmeler tercih edilmiştir.

Meşlah; Torba şeklinde eni ve boyu eşit, dört köşe ipekli bir kumaştan yapılan bir üst giyimdir. Bir tarafın ortası kesilmiş ve kapalı kısmından el sığacak kadar boşluk bırakılmış etrafı ve arka bedeni işlemeli sade-zarif bir giyimdir(Apak, 1997, s:105).

1.3. Altlık Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Şalvar: Üst kıyafetin altına giyilen şalvar, ipek, atlas, hatai, üstüfe, kutnu ve Selimiye gibi kumaşlardan, belden ayak bileklerine kadar uzun yapılmıştır. Şalvarın arasına vev konulan peş isimli ara parça daha rahat ve güzel görünümlü olmasını sağlamıştır.

Aksesuar Özellikleri

Bu dönem giyim kuşam özellikleri incelenirken aksesuarları ayağa giyilenler, kaftan ve elbiseler de görülen giysi kapatma elemanları, saç ve baş aksesuarları olarak kullanım yerlerine göre ayırt edilebilmektedir.

Ayağa Giyilenler; İznik çinileri üzerinde görülen figürlerin ayaklarına giydikleri arasında saray terlikleri dikkati çekmektedir. Bu terlikleri giyenler soylu kişilerdi. Nalınlar ise her kesimden kadının sahip olduğu bir tür ayakkabı çeşitidir.

Resim5: Tabak, 1590-1600 Bahçede sohbet eden sevgililer, (N.Atasoy-J. Raby 1989, fig:609)

Resim6: Tabak, 1650-1675, Şalvarlı kadın, (N.Atasoy-J.Raby, fig: 668)

Çarpast; Kaftan ve elbiselerin yaka ve bel arasındaki kısmına karşılıklı olarak ve sıra sıra dikilen özel bantlara çarpast denilmektedir. 15. ve 19. yüzyıllarda kadın ve erkek giyiminde yaygın olarak kullanılmıştır. Sırma ve ibrişimden yapılmıştır.

Düğmeler; Kadın giyimlerinde değerli taşlardan yapılan düğmelere rastlanmaktadır. Düğmelerin genellikle altın, gümüş ya da incilerden yapıldığı görülmektedir. Resim 7'de bağdaş kurmuş bir erkek figürü yer almaktadır. Rozeti andıran düğmelerinin değerli taşlardan yapıldığı sanılmaktadır. Resim 8'de görülen figür Enderunlu bir gence aittir. Kaytan düğmelerle önden ilikli dik yakalı setre ve pantolon giyen figürün sağ elinde bir çiçek görülmektedir (Resim 8).

Enselik; Hanımların baş süslerinin önemli bir parçası olan bir aksesuardır. Başlığa arkadan takılarak örgülü uzun saçlarla birlikte bele kadar uzanan bir takıdır. Özellikle altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılan ve üzerine yine değerli taşlar konularak bezelenen bir aksesuardır.

Baş İğnesi; Etrafı değerli madenlerden yapılmış olan ve değerli taşların üzerine sülüs hatla nazara karşı dualar yazılan başörtüsüne veya hotoza takılan takılardır. Hotoz üzerine yarım taç şeklinde olan diademlerin de takıldığı görülmektedir.

Resim7: Bağdaş Kurmuş erkek figürlü tabak, 1625, (N.Atasoy-J.Raby, fig: 611)

Resim8: Tabak, 1650-1675, Enderunlu, (N.Atasoy-J.Raby, fig: 666)

2. Kütahya Çinilerinde Görülen Giyim-Kuşam Kültürü

Kütahya'da özellikle kadın giyimi Anadolu'nun başka hiçbir yerinde olmayan bir farklılık ve zenginlik taşımaktadır. Kütahya giysileri, özellikle 18. yüzyılda üretilen tabak, matara, sürahi ve şekerlik gibi kullanım eşyaları üzerinde o dönemin çini ustaları tarafından ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu çiniler incelendiğinde saç ve baş özelliklerinden, giyim ve iç giyim, aksesuar gibi giyim kültürünü oluşturan unsurlar hakkında bilgi edinilmektedir.

2.1. Saç ve Başlık Özellikleri

Kütahya yerel kıyafetleri arasında en çok dikkati çeken gelin kıyafetleridir. Bu kıyafetlerde ise başlıklar her zaman gösterişli olmuştur. Gelin başı, konik külah şeklinde bir karton başlık tel kırma işli taç krebi ile kaplanır. Bu tasvir 18. yüzyıl Kütahya insan figürlü çinileri üzerinde görülen başlık çeşitleri ile örtüşmektedir. Çar; İpek veya ipek keten karışımı bir kumaştan yapılan bir nevi çarşaftır. Düz renklerine pek rastlanmamaktadır. Binofes; Küçük festir. Şarabi renkte, ön kısmı dik, arkası meyilli, vapur dumanı şeklindedir. Başın ortasına yerleştirilerek üzerine dane (yazma) örtülerek kullanılırdı. Bugün kullanılmayan bu kadın başlığının hemen hemen her tarafı inci ile işlidir.

Sır altında bezemeler sarı, yeşil, kobalt mavisi, mangan moru ve toprak kırmızısı renklerde olup konturları siyah olan çini tabakta yer alan kadın figürü rakkaselerden biri olabilir. Başındaki yeşil ve sarı çizgili, nokta bezemeli başlığın binofes olarak adlandırılan başlık türü olduğu söylenebilir (Resim 9). Erkek başlıklarında ise; Kelepoş; Serpuş da denilen külahımsı başa giyilen takkedir. Sivri ucundan başlayarak çevresi oyali ve desen işlidir. Fes: Bordo renkte püsküllü başlıktır. Çevresine ipek kumaştan poşu veya işli sarık sarılır. Poşu; İpek yada ipek cinsi kumaştan kare şeklinde kelepoş veya fesin çevresine sarılan uçları püsküllü ve ince veya kalın çizgili örtüdür.

Resim9: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:4 cm. ; ç:15,4 cm. (Bilgi, 2005, s: 105)

2.2. Üstlük Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Tefebaşı: Kütahya yöresinin en ağır ve en değerli gelin kıyafetidir.

Resim11: Matara, 18.yüzyılın ortası / Y: 27,2 cm. ç: 22 cm. (Bilgi, 2005, s: 113)

Resim 12: Şişe, 18.yüzyılın ortası / Y: 26,9 cm. (Bilgi, 2005, s: 86)

Düz ağızlı, bilezikli kısa boyunlu, yassı yuvarlak gövdeli ve iki ayaklı olarak tanımlanan matara üzerinde tasvir edilen kıyafet tefebaşı olarak adlandırılan kıyafet ile benzerlikler göstermektedir. (Resim 12).

Pull; Kütahya düğün giysileri içerisinde ikinci derecede ve Tefebaşından sonra gelen en değerli gelin kıyafeti olarak yer almaktadır. Pullu mantın veya canfes kumaş üzerine ipek ve sırma ile işlenmiş yolaklı biçimde üç etek ve şalvarlı olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. İşleme şekline göre de aynalı pullu, süpürgeli pullu olarak ayrılmaktadır.

Resim13: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,7 cm. ; ç:13,6 cm. (Bilgi, 2005, s: 92)

Resim14: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:5,1 cm. ; ç:18,5 cm. (Bilgi, 2005, s: 92)

Süpürgeli Pullu, aynalı pulludaki dal ve çiçeklerden daha geniş, süpürgeye benzer ve elips olmayan gömeçler işlenir Uç kısımlarına pul, tırtıl işlenir.

Dizibağlı; Dizibağlı Kütahya yöresinde halk tarafından çok sevilen en eski giysilerinden biri olarak bilinmektedir. Kadife, mantın ya da çuha kumaş üzerine işlenmektedir. Çuha kumaşta erguvan, siyah ve mavi, kadife kumaşta ise bordo rengi tercih edilmektedir.

Çatkılı; Çatkılı, Kütahya yöresinde şalvar ve fermeneden oluşan giysi olarak tanımlanmaktadır. Kumaş olarak siyah, mor, lacivert renkler tercih edilmektedir. Çatkılı olarak adlandırılan giysinin içerisine al gömlek giyilmektedir.

Eğrimli; Kütahya yöresinde siyah, lacivert veya mor kadife üzerine kıvrımlı dallarla işlendiği için bu adı almaktadır. Şalvarın yan ve ön ortaları boydan boya kıvrımlı dallar, diz hizası ise açılan çiçek motifleriyle kaplıdır. Resim 16'da görülen çini tabak üzerindeki kadın figürünün kobalt mavisi cepkeni, sarı ve mor verev çizgili şalvarı görülmektedir.

Dallı; Kütahya düğün giysilerinin en hafif türlerindedirler. Hareli, atlas, mantın, kadife kumaşlar üzerine işlenir. Mor, lacivert, siyah koyu yeşil renkler tercih edilir. Paçanın etrafına sim kaytan geçirilir, hemen üstünde ince sim dalların arasından yukarı doğru düzenlenmiş çiçek demeti, sağda ve solda büyük sırma dallar, şalvarın bütününde aralıklı küçük dallar serpiştirilmesiyle yapılmaktadır.

18. yüzyıla tarihlenen çini tabak üzerinde bulunan kadın figürü dallı olarak adlandırılan Dallı takım şalvar ve fermeneden oluşmaktadır. Kobalt mavisi renkte şalvarlı ve gömleği üzerindeki desenler serbest olarak betimlenmiştir. (Resim 17).

Cepken; Cepken gömleğin üzerine camedanın altına giyilen kalın kumaştan dikilen kol ve ön kısımları kaytan işli giysi olarak tanımlanmaktadır.

Camedan; Bedenin en üstüne giyilen, koltuk altları cepken görünümünde açık olan giysi halk arasında kartal kanadı olarak adlandırılmaktadır. Omuzları kartal kanadına benzer, tamamı işlidir.

Resim16: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,8 cm. ; ç:14,5 cm. (Bilgi, 2005, s: 94)

Resim17: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,5 cm. ; ç:16,5 cm. (Bilgi, 2005, s:103)

Resim18: Şekerlik, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:7,9 cm. ; ç:11,8 cm. (Bilgi, 2005, s:106)
Resim19: Tabak, 18. yüzyılın ikinci yarısı, y:3,4 cm.; ç: 13,8 cm. (Bilgi, 2005, s:109)

2.3. Altlık Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Elifi Don: Koyu renkli kalın yünlü kumaştan dikilen ağırlı uzun şalvardır. Dize kadar bol dizin alt bölümü bacakları tam saracak şekilde dar dikilir. Ayak bilek kenarları yırtmaçlıdır Kenar bölümleri burma kaytan işlidir. Gazeki altına giyilir. Günlük olarak giyilmektedir.

Potur: Potur, koyu renk kalın yünlü kumaştan genellikle cepken kumaşından diz altına kadar uzanan yanları kaytan işli ağırlı şalvardır. Potur giyilmesi durumunda diz görünmeyecek kadar tozluk giyilir.

2.4. Aksesuar Özellikleri

Kütahya yöresinde aksesuarlar büyük önem taşımaktadır. Kütahya yöresi kadınları arasında süs ve süsleme takıları önemlidir. Takılarda altın çok önemlidir. Altının yanı sıra inci ve elmas ayrı bir önem taşımaktadır. Boyundan karına kadar uzanan sıra altın ve bu altınların ortasında dövme beşibirlik yer almaktadır. Altının dışında elmas gerdanlık veya kültem inci takıldığı dikkati çekmektedir. Kütahya yöresi erkeklerinin kullandığı aksesuarlar arasında kemerkuşak, silahlık, işlemeli peşkir, köstekli saat, tütünlük, piştov, saldırma gibi aksesuarlar dikkat çekmektedir. Bu aksesuarlar özellikle çini tabak, matara, sürahi, şekerlik ve biblolar üzerinde görülmektedir.

Ayağa giyilenler ; Kütahya yöresinde ayağa giyilenler arasında; Tozluklar, çizmeler, çoraplar ve tulumbacı yemenileri görülmektedir. Tozluk; Lapçın, çarık, kalçın ve mest üzerine geçirilerek ayak bileklerinden dize kadar uzayan bir giysi tamamlayıcısıdır. Şalvarın aynı kumaşından kumaşın rengi görünmeyecek şekilde işlidir.

Resim 22’te görülen düz ağızlı, hafif çukur gövdeli, halka dipli tabak, beyaz hamurlu, beyaz astarlı, şeffaf sırlıdır. Tozluk ve kaftan aynı renktedir. Başlıkta Hıristiyanların kullandığı başlık biçimlerini hatırlatmaktadır. **Çizme;** Kalın deriden körüklü ve körüksüz olmak üzere iki çeşidi olan ayakkabıdır. Kalçın ise koncu diz kapağına kadar çıkan, geniş burunlu çizme olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 1993, s: 89). **Çorap;** Yünden örme çoraptır. Rengi genelde sade ve diz boyundadır. **Tulumbacı Yemenisi;** Ucu sivri, deriden yapılmış ayakkabıdır. Yemeninin üzerine tozluk giyilmektedir. Bunun yanında uzun konçlu lapçın, mest ve kalçın giyilmekteydi.

Resim21: Matara, 18.yüzyılın ortası / Y: 15 cm. ç: 14,5 cm. (Bilgi, 2005, s:117)

Resim22: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,7 cm. ; ç:14,3 cm. (Bilgi, 2005, s:110)

Resim 24'teki figürde Sarı cepkeni ve cepkenin içinden görülen tokalı bir kemeri bulunmaktadır. Figürün başlığı ve şalvarı mangan moru renktedir ve başlığın üzerinde bir tüy vardır. Ayağındaki tulumbacı yemenilerinin kırmızı renkli olduğu görülmektedir. Düz ağızlı, uzun boyunlu, küresel gövdeli, pedestal ayaklı, gaga akıtacaklı, tek şerit kulplu bir sürahi. Gövdenin alt yarısı içbükey kaburgalı, üst yarısı ise damla biçiminde yüzeysel kabartmalı olarak tasarlanmıştır.

Kemer-kuşak; Bele ise gümüş kemer takılmaktadır. Erkeklerde bele geniş yollu yünden dokuma Lahuri, Acem, Hint, Kabaşal kuşaklar sarılır. Bele sarılan kuşakların da birkaç çeşidi vardır. Tiftikten dokunan kumaştan yapılan kuşaklara 'şali kuşak', ince tül bent kumaştan yapılanlara ise 'peştamal' denilmektedir.

Resim 25'te görülen beyaz astarlı, şeffaf sırlı çini tabakta sokak ciğercisi betimlemesi görülür. Kuşağına aletlerini asmıştır. Silahlık; Şalın üzerine giyilen çok cepli dikdörtgen biçiminde dört köşesi önden saracak biçimde ve arkadan kemerleri ile bağlanan koruyucu özelliği olan ve malzeme koymadan kullanılan bir giysidir. Silahlık kalın gres deriden yapılır. Katlarına veya ceplerine ihtiyaç olabilecek bütün eşyalar konulabilir.

Resim 26'daki figüründe, şeffaf sır altında firuze, nefli yeşil, sarı, toprak kırmızısı ve siyah kullanıldığı görülmektedir. Omzunda mermi taşıyan köylü kadın ve yanında asker figürü ile Kurtuluş Savaşı canlandırılmıştır. (Resim 26).**İşlemeli peşkir;** El temizliği için kullanılan pamuklu kumaş üzeri işlemeli örtüdür. **Köstekli Saat;** Gümüş ve üç parçadan oluşur. İlk parça boyuna takılan parçadır. İkinci parçaya saat takılmaktadır. Üçüncü parça ise silahlığın sol tarafından üstten sarkıtılmaktadır. **Tütünlük;** Gümüş tabakadır. Deriden bir kemerle omuzdan takılır. **Piştov;** Tabancadan büyük silahtır. Saldırma; Silahlıkta taşınan kılıcın bir türüdür.

Kütahya seramik örneklerinde yerel kıyafetler içinde bulunan insan figürlerinin dışında İncil ve Tevrat'tan alınma sahnelerde bulunan figürler ile aziz tasvirleri insan konulu diğer kompozisyonları oluşturmaktadır (Aslanapa, 1987, s:8). Dikdörtgen formlu çini ikona, Beyaz bünyeli, beyaz astarlı, şeffaf sırlıdır. Meryem taç takmış ve çocuk İsa'yı sol kolunda taşımaktadır. Başları halelidir. İsa sağ eli ile takdis işareti yaparken, sol elinde İncil tutmaktadır. İkonanın kenarları ince siyah bir kuşakla sınırlandırılmıştır (Resim 28). 20. yüzyıla gelindiğinde ise, Kütahya seramiklerinde Atatürk, Kazım

Resim23: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,8 cm. ; ç:15 cm. (Bilgi, 2005, s:111)

Resim24: Sürahi, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:32,2 cm. (Bilgi, 2005, s:120)

Resim25: Tabak, 18.yüzyılın ikinci yarısı / Y:3,6 cm. ; ç:14,2 cm. (Bilgi, 2005, s:108)

Resim26: Biblo, 20.yüzyılın ilk yarısı / y: 36,8 cm. (Bilgi, 2005, s: 217)

Karabekir, İsmet İnönü gibi Cumhuriyet kurucuları ile Atilla, Cengiz Han gibi Türk büyüklerinin portreleri ve figürleri yapılmaya başlanmıştır. 1950'li yıllardan sonra fotoğraftan büyütülerek yapılan portre fotoğrafları, 1960 sonrası ise, Osmanlı minyatür sanatının örnekleri Kütahya seramiklerinde görülmektedir. Bunun yanı sıra günlük hayatı yansıtan biblolara da rastlanmaktadır. Bu biblolar da artık batı etkisi altında olan giyim kültürünün yansımaları göze çarpmaktadır.

Resim 29'da görülen biblo bir kadın figürü olarak betimlenmiştir. Başında yan olarak takılmış beresi çok modern bir görüntü oluşturmaktadır.

3. Çanakkale Seramiklerinde Görülen Giyim-Kuşam Özellikleri

3.1. Saç ve Başlık Özellikleri

Manav giyimi; Baş giyimi beyaz yaşmak ve üzerine pembe veya kırmızı renk bezden oluşur. Şehir merkezinde ve kasabalarda ise saç tamamen kapatacak şekilde yaşmak bağlanmadan baş giyimi oluşturulur. Erkekler ise başlarına fes giymektedirler. Fesin çevresine oyali çember yada yemeniler bağlanmaktadır.

3.2. Üstlük Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Çanakkale bölgesinde birçok etnik grup birarada yaşamaktadır. Bu etnik gruplar arasında Manav, Yörük, Pomak ve Türkmen'ler yer almaktadır. Bu grupların giysi özellikleri birbirlerinden küçük te olsa farklılıklar göstermektedir. Manav kostümü: Mavi, lacivert veya siyah renk çuha türü kumaştan işlemeli olarak yapılan giyisiler yörenin coğrafi ve kültürel yapısına uygun olarak şekillenmiştir. Yörük Kostümü: Yörükler Güneydoğu'dan başlayıp Toroslar ve Batı Anadolu'dan Makedonya'ya kadar giden geniş bölgelerde göçebe olarak yaşadıkları için giysileri de hangi bölgede olursa olsun benzer özelliklere sahiptir ve fonksiyoneldir. İçlik, camedan (kollu cepken), kartal kanat, işli kadife cepken gibi kıyafetler giymektedirler. Pomak Kostümü: Pomaklar geleneksel giyisilerinde görülen dokuma ve işlemlerini kendi el tezgahlarında yapmaktadırlar. Yörede az da olsa hala üretimi vardır. Türkmen Kostümü; Bayramiç, Yenice ve Çan civarında bulunan Türkmenler işlemeli giysileriyle yöreye zenginlik katmaktadır. Kıyafetlerin bazı parçaları manav, pomak ve yörük kostümleri ile benzerlikler göstermektedir.

Resim27: Biblo, 20.yüzyılın başı / y: 28,4 cm. (Bilgi, 2005, s: 216)
Resim28: İkona, 19.yüzyıl, 20,7 x 25,4 cm. (Bilgi, 2005, 149)

Resim29: Biblo, 20.yüzyılın ikinci yarısı / h: 10,8 cm. ; e: 7,4 cm. (Bilgi, 2005, s: 221)

Resim30: Efe başı şeklinde şekerlik, S.Gönül Koleksiyonu, 20.yy. başı, h:11.5 cm. (Öney, 1991, s:143)

3.3. Altlık Olarak Giyilen Giysi Özellikleri

Yörük bayan kostümünde bal kaymak, damalı, altı parmak gibi üç eteklerde giyilmektedir. Don entari yörede yaygın yerli halk tarafından kullanılan giysisidir. Özellikle Gelibolu tarafı Trakya ve Yenice bölgesinin özelliklerine sahiptir.

Pomak giyim kültürü: dokuma içlik, dokuma şalvar, dokuma işli kadife, üçetek, dokuma işli önlük (önleç), arkalık, işli kadife bol ağı şalvardan oluşmaktadır.

3.4. Aksesuar Özellikleri

Çanakale yöresinde kullanılan aksesuarlar arasında altın kolye, silahlık, yağlık (mendil), boyun dolağı (dolak), dolgu kuşak, şal kuşak, tozluk, para kesesi, köstek, piştov, kama, boncuk işi gıdıklık yer almaktadır.

Ayağa Giyilenler:

Kundura; Özellikle sokakta ayağı korumak için giyilen ve altı kösele, lastik, gibi dayanıklı maddelerden yapılan bir çeşit ayakkabıdır (Akalın, 1993, s: 32). **Yemeni;** Osmanlı döneminde avam ve asker sınıfının giydiği kırmızı, sarı veya siyah ince sahtiyandan yapılan, burnu hafif sivri, üstü kısa yüzlü ve arkası ayağı ancak hafiften saran, tabanı ince ayakkabıdır (Akalın, 1993, s:168). Cumhuriyet döneminde yapılan yemenilerin tabanı camız derisi, nadiren sığır derisinden yapılmaktaydı. **Çizme;** Koncu uzun ayakkabı olarak tanımlanmaktadır. **Çarık;** Sepilenmemiş sığır ya da manda derisinden yapılmış köylü ayakkabısı olarak tanımlanmaktadır. Ucu yukarı doğru kıvrık tek parça deriden yapılır. **Zenne;** kadınlar için, merdane erkekler için olan çarığa denilmektedir.

Birbirine yapışık sivri ve kıvrık burunlu ve sivri topuklu bir çift çarıktan oluşan tuzluk- biberlik yer yer beyaz astarlı olup, yeşil akıtmalı, şeffaf sırlıdır. **Yün çorap;** Yünden örülmüş dize kadar olan çoraplara verilen addır. **Dolama tozluk;** Ayak bileğinden dize kadar sarılarak oluşturulan tozluktur.

Resim31: Efe kapaklı şekerlik, 19.yy. sonu-20. yy. başı, (Korre-Zographou, 2007, s:19)

Resim32: Çarık biçiminde tuzluk-biberlik, 20.yy.10.2x 8.3x 4.2 cm. (Suna-İnan Kıraç Vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Vakfı, 1996, s:149)

SONUÇ

Dünyada ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişimlerin ve etkileşimlerin yanında sanatsal anlamda da birçok değişimin yaşandığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık ülkelerin, ulusların yaşadığı sınırların eridiği ve yaşadığımız dünyanın giderek küçüldüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bu değişimlere yön veren en önemli olgulardan bir tanesi de sanat ve kültürdür. İnsanlık tarihinin uygarlığa yapmış olduğu en eski ve en kalıcı katkılardan birisi olan seramik de bu değişim, gelişim ve etkileşimden payını almıştır. Anadolu'da yüzyıllar boyunca uzanan güçlü Türk-İslam uygarlığının, kültürel, sosyal, politik ve sanatsal anlamda olduğu gibi daha bir çok alanda da etkin olduğunu göstermektedir.

Anadolu'da Türk Devri çini ve seramik sanatını yaratan İznik ve Kütahya iki önemli merkezdir. Özellikle bu merkezlerde 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başı geç devir mavi beyazlar olarak adlandırılan çiniler üzerinde soyut desenler devam ederken insan figürlü kompozisyonlarda dikkat çekmektedir. Figürlerin giysileri o dönemin giyim kültürü hakkında bilgi vermektedir. Özellikle saray ilham kaynağı olmuştur. Bu çini ve seramiklerin yüzeylerinde kullanılan bezemeler incelendiğinde ,üretildikleri dönemin giyim-kuşam kültürü hakkında günümüze nasıl ışık tuttukları görülmektedir. Çini ve seramiklerde görülen giyim kuşam unsurları bu çalışmada detaylı olarak araştırılmış,her bir farklı seramik yüzeyi üzerinde bulunan detaylar taranmış, bazı giysiler ve detayları çizilerek,abartılar belirginleştirilmiştir.Alt ve üst gibi giysileri, kullanılan başlıklar, ayağa giyilenler, aksesuarlar,saç ve baş süslemeleri,örtüler detaylı olarak gözlemlendiğinde ortaya çok zengin bir giyim kültürü ve geleneği çıkmaktadır. Bu araştırma Anadolu'da görülen giyim-kuşam kültürü hakkında araştırma yapan araştırmacı ve modacı-lara da ışık tutacaktır. Ayrıca seramik kültürümüz görsel ve fonksiyonel yararı dışında bilimsel çalışmalara da çok önemli katkılar sağlayabildiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akalın, Sami .Yılgör. Asuman., *Ayakkabıcılık Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi,1993.
- Altay, Fikret. *Kaftanlar*, Topkapı Sarayı Müzesi:3,Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat hizmetlerinden ,İstanbul ,1979.
- Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Editörler: Gönül Öney- Zehra Çobanlı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Belgin, Demirsar Arlı. Ara Altun. *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, 2008.
- Bilgi, Hülya, *Osmanlı İpekli Dokumaları Çatma ve Kemha*, Sadberk hanım Müzesi, İstanbul, 2007.
- Çanakkale Seramikleri*, Suna-İnan Kıraç Koleksiyonu, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 1996
- Gönül, Bayezit Tizer. Neriman, Sapmaz., *Giyim Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.
- Bilgi, Hülya, *Kütahya Çini ve Seramikleri*, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Pera Müzesi, İstanbul, 2005.
- Melek, Sevuiktekin Apak. *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1997
- Osmanlı Seramiklerin Görkemi*, Suna-İnan Kıraç, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul
- Öney, Gönül. *Türk Devri Çanakkale Seramikleri*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1971.
- Öz, Tahsin. *Türk Kumaş ve Kadifeleri-I*, İstanbul, 1946.
- Özüdoğru, Şerife. *17-18. yüzyıllarda, İznik ve Kütahya Seramiklerinde İnsan Figürü*, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Nisan 1999, cilt:1, sayı:1.
- Rüçhan, Arık Oluş, Arık. *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Yayınları, 2007.
- Şebnem Akalın – Hülya Yılmaz Bilgi, *Yadigâr-ı Kütahya, Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonunda Kütahya Seramikleri*, Vehbi Koç Vakfı, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını: 2, İstanbul, 1997.
- Türk Çini ve Seramikleri*, Sadberk Hanım Müzesi,İstanbul,1991.

